

I n c i d e n s e k k ö n y v e

*Az Autizmus Alapítvány csoportjaiban
gyűjtött rövid történetek feldolgozása*

Készítette:

Várad Katalin – Hábel Károlyné – Gy. Stefanik Krisztina – Kendi Zoltán
Munkánkat az Autizmus Alapítvány ösztöndíjas támogatásával készítettük

1999

ELŐSZÓ

Az Autizmus Alapítvány csoportjaiban évek óta gyűjtjük a gyermekek és felnőttek adott helyzetben érdekesnek vagy tréfásnak tűnő megjegyzéseit, a mindennapi tevékenységek során átélte, a pedagógusok által – az autizmus legszembetűnőbb tüneteinek vizsgálata szempontjából – fontosnak tartott rövid történeteket.

E történetek összegyűjtésével és feldolgozásával célunk az, hogy előkészítsünk egy majdani kiadványt, amellyel segíthetjük a szülőket, testvéreket, pedagógusokat, és a téma iránt érdeklődőket (orvosok, védőnők, pszichológusok stb.) abban, hogy az autizmussal élő gyermekek és felnőttek gondolkodását és viselkedését jobban megértsék, s e megértés fényében maguk is segíteni tudjanak. A tanítás során szerzett tapasztalataink nyilvánvalóvá tették, hogy ezeket a történeteket nagyon markánsan reprezentálják számunkra az autizmus spektrum zavarokban érintett gyermekek és felnőttek „világlátását”.

Életünket bonyolult szociális szabályok sokasága hálózza be, melynek születésünk pillanatától kezdve, a szocializáció folyamatában önkéntelenül sajátítunk el, s melyek számunkra oly természetesnek, egyszerűnek tűnnek. Az autizmussal élő emberek számára azonban komoly megértési és alkalmazási nehézségeket okoznak, gátat emelve a normál társadalomba való beilleszkedés elé.

Létfontosságú szociális készség a másoktól való tanulás. Az autizmussal élő gyermekek és felnőttek többségének ez különösen nehéz, ezért a legtöbb tanulási helyzetben támogató – felnőtt vagy gyermek – nyújt segítséget a problémák megoldásához.

Másik súlyos problémájuk a nyelvhasználatban, a kommunikációban mutatkozik meg. A nyelv a kommunikáción túl a gondolkodásban is rendkívüli fontosságú. A nyelv tesz képessé bennünket saját tevékenységünk megtervezésére, irányítására, segítségével irányítjuk a figyelmet az adott szituáció döntő mozzanataira.

Az autizmussal élő emberek számára talán a legnehezebb a kölcsönös szociális és érzelmi kapcsolatok kialakítása és fenntartása, hiszen még a nagyon jó képességű autizmussal élő emberek is igen gyakran szó szerint értelmezik a viselkedést és az interakciókat, nem pedig a mögöttes tartalmak, vélekedések, vágyak, szándékok alapján – ezért tapasztaljuk gyakran azt, hogy reakcióik furcsák, a helyzethez nem illeszkedők.

Azok számára, akik szeretnének közelebb kerülni az autizmus megértéséhez, talán segítséget jelent, ha kedves, olykor megmosolyogtató történeteken keresztül ismerkednek e fejlődési zavar markáns jellegzetességeivel. A kötet természetesen nem a teljes képet tükrözi, hiszen az autizmusból következő nehézségek közül jó néhányat lehetetlen humoros történetekkel illusztrálni – ezekről a kötet végén található kísérőtanulmányban olvashatnak.

E történetek közreadásával szeretnénk közelebb hozni egymáshoz az autizmussal élő emberek világát és a mi „normálisnak” mondott világunkat, melynek értelmezése, bár ugyanabból a valóságból fakad, mégis oly különböző. A megismerés az első és legfontosabb lépés ahhoz, hogy segítsünk abban, hogy az autizmussal élő gyermekek és felnőttek minél kevésbé fűggyjenek másoktól és, hogy a lehető legboldogabb és legteljesebb életet élhessék.

A szociális kognícióbeli nehézségek az autizmus kulcsproblémájának tekinthetők. Igen bonyolult készségek meglétét feltételezi, hogy a szociális interakciók során megfelelően reagáljunk a környezetünkben lévő személyek viselkedésére, illetve, hogy ezeket a viselkedéseket mentális állapotok – vélekedések, vágyak, szándékok – alapján értelmezzük.

„Tudjuk, hogy képesek vagyunk arra, hogy olvassunk az emberek viselkedéséből és arckifejezéséből, valamint arra, hogy feltételezéseink legyenek azzal kapcsolatban, hogy mit gondolnak, éreznek, terveznek. Más szóval van egy „tudat-teóriánk”, tudjuk, hogy a látott tények mögött érzelmek és szándékok rejlenek.” – írja Uta Frith, a téma szakértője.

Mivel az autizmussal élő emberek tudat-teóriája sérült, azaz nem képesek a viselkedést mentális állapotokból eredeztetni, arra sem képesek, hogy bejósolják, vajon mit tesz majd a másik ember a következő pillanatban. A szociális világ ezért legtöbbször kiszámíthatatlan, kaotikus, szorongást keltő számukra. Gyakori jelenség az is, hogy a szituációknak nem egészére, hanem csak bizonyos vonatkozásaira reagálnak, így a mindennapi életben sokszor fordulnak elő félreértések.

*Gábor négy és fél éves jó képességű, jól beszélő gyermek. Játékidőben a labdával szeretne játszani, elveszi a polcra a labdát, majd leül a szőnyegre a fal felé fordulva.
– Gurítsuk a labdát, gurítsd nekem a labdát! – mondja magában, miközben a falhoz gurítja a labdát.*

A gyermek egy tanult helyzet – labdázás – lényegét nem értette meg: ahhoz, hogy labdázzon valakivel, partnerre van szüksége. A korábbi labdázáskor neki mondott mondatot visszamondja, „echolálja” ugyan, de lényegét nem érti meg: „gurítsuk!” – vagyis együtt tegyük.

*

*Néhány gyermek együtt játszik, félkörben ülnek a szőnyegen. Babzsákot adogatnak egymásnak körbe-körbe, egyre gyorsabban. Marcinak nagyon tetszik, hangosan nevet. Norbi is nevet, majd megkérdezi Marcitól:
– Marci, neked is tetszik a szőnyeg?
– Nem, nekem a játék tetszik! – válaszolja Marci meglepődve.*

Ez a történet szintén a tudat-teória hiányára utal Norbi elképzelni sem tudja, hogy Marci esetleg valami másnak örül. Norbi figyelmét a szociális aspektusok helyett a látvány köti le, bár feltétlenül említésre méltó, hogy észrevette és lereagálta azt, hogy egyik társa nevetett.

*

*Vacsora közben a felnőtt csoportban Árpád azt kezdte ecsetelni, hogy Bence milyen kövér. Segítője próbálta neki megmagyarázni, hogy nem szabad így senkire mondani, hogy kövér, mert megbánthatja vele.
Árpád: – Miért, hát tényleg kövér!
Pedagógus: – Árpád, neked sem esne jól, ha azt mondanám, hogy rettenetesen sovány vagy és kopaszodsz!
Attila: – Miért? Hát ez így van!*

Árpád csak kevéssé képes felmérni, mivel bánthat meg másokat, illetve egyáltalán azt átélni, mit érez a másik ember, ha megsértik, így aztán rendkívül őszinte, nem érti, időnként miért van szükség kegyes hazugságokra. Fontos felfigyelnünk arra, hogy Árpád nem akarta megbántani Bencét, mindössze egy tagadhatatlan tényt állapított meg. Annak felmérése, hogy kikkel szemben, és milyen szituációban nyilvánulhatunk meg őszintén, és kik azok, akikkel tapintatosnak kell lennünk – valljuk be – nekünk sem könnyű.

*

Árpád nem szereti a meglepetéseket, ezért nem örül az ajándékainak sem. A legközelebbi ajándékozás előtt Árpád saját maga kiválaszthatta az ajándékát. Pedagógusával e mentek egy papírboltba, ahol Árpád ceruzákat, füzeteket vette magának. Vásárlás után mindent szépen becsomagoltak, és születésnapjára meg is kapta. Mikor kibontotta a csomagolópapírt, arca felderült, az látszott rajta, hogy nagyon örül és meglepett.

– Árpád, tudad, mi van a csomagban?

– Igen.

– Akkor miért lepődtél meg ennyire?

– Mert ez egy jó meglepetés volt!

Az autizmussal élő emberek ismeretlentől való félelme olykor nagyon egyszerű helyzetekre is kiterjed. Az ajándékozás számukra sokszor hatalmas kínokkal jár: amit nem tudnak, attól nagyon félnek. Ezért lehet jó stratégia az ajándékozási alkalmakkor, hogy a gyermekkel, fiattal, felnőttel együtt kiválasztjuk az ajándékot, amelyet kapni fog, így szorongása oldódik, s felhőtlenül tud majd örülni. Jegyezzük meg, hogy az autizmussal élő emberek számára nem a változások félelmetesek, hanem az, ha ezek kiszámíthatatlanul történnek.

Bence rendszeres szokása, hogy szívesen ölelgeti a felnőtteket. Tekintettel arra, hogy Bence már nagy fiú, a fejlesztési cél az volt, hogy erről leszoktassuk. Egy ilyen alkalommal Bence kitárt karokkal ment pedagógusa felé, majd látva arckifejezését, felemelte a kezét és azt mondta

– Leszokom! Már le is szoktam!

Az autizmussal élő emberek időnként szociálisan elfogadhatatlanul viselkednek. Bence szokása volt, hogy zavarában megölelte a felnőttet. Már hosszabb ideje tanítottuk arra, hogy ezt ne tegye, időnként azt mondván neki, hogy „most már igazán leszokhatnál erről!”. Korábban már megtanulta az egyszerű arckifejezések értelmezését, így elvég volt mimikánkat látni ahhoz, hogy gátat szabjon kényszeres viselkedésének.

Bence szociális nehézségei ellenére a szociális tartalmú kifejezéseket nagyon jól tudja használni, ezeket gyorsan meg is tanulja.

*

Vásárlás előtt Sándor, aki igen jó képességű fiatalember, megkérte az őt kísérő pedagógust, hogy menjenek be egy postára is, mert szeretne képeslapot venni.

– Akkor inkább menjünk egy képeslapboltba. – javasolta pedagógusa.

– Miért?

– Mert ott többféle képeslap van, mint a postán.

– De én csak egy képeslapot akarok venni! – mondta Sándor.

Sándor nem értette pedagógusának kommunikációs szándékát: azaz, hogy ő miért kínálja fel számára azt a lehetőséget, hogy képeslapboltban, nagyobb választékból vásároljanak. Sándor számára az sem világos, hogy attól, hogy többféle képeslapból választhat, nem kell többet megvenni, mint egyet.

*

Bence vacsoránál vizet önt magának a poharába és lassan iszogatja. A kancsó ott van a tányérja mellett, amit a pedagógusa szeretne elkérni.

–Bence, légy szíves, add ide a vizet!

– Ezt? – kérdezi Bence tágra nyílt szemmel, de udvariasan nyújtja is a saját poharát.

Egy számunkra nagyon egyértelmű helyzetről ismét az derül ki, hogy az autizmussal élő embereknek mily nehéz lehet annak értelmezése, a megfelelő reakció kiválasztása: Bencének az adott helyzetben a pohárban lévő folyadék jelentette a vizet, és a kancsót figyelmen kívül hagyta. Meglepődése azt jelzi, hogy nem értette, hogy a pedagógus miért kérte el az ő vizét. Valószínűleg, ha a pedagógus a kancsót kéri, Daninak nem okoz gondot a kérés teljesítése.

Árpád 21 éves, jó képességű, jól beszélő fiatalember. Pedagógusa próbálja megmagyarázni neki, hogy mit is jelent önzetlenül odaadni valamit valakinek.

– Árpád, érted?

– Hallom, de nem értem. – válaszolja.

Ez a történet nagyon szép példája annak, milyen nehéz egy autizmussal élő ember számára az elvont fogalmak megértése és annak is, hogy Árpád bizonyos esetekben tudatában van saját korlátainak.

A kommunikáció nemcsak a beszédet, hanem az információk, gondolatok átadását, cseréjét is jelenti, melyhez szorosan hozzátartozik a beszéd során használt hangnem, hangsúly, beszédsebesség, beszédritmus, arckifejezés és a gesztusok is.

Az autizmussal élő emberek beszéddel kapcsolatos problémái kiterjednek a kérdés, a figyelemfelhívás, az elutasítás, az észrevételek, információ kérés és nyújtás, valamint az érzelmek és érzések kifejezésére.

Általánosan elmondhatjuk, hogy többségüknek gondot okoz a beszéd megértése: egyesek egyáltalán nem, mások nehezen értik a beszédet. Az elvont fogalmakat jelölő szavak, mint az idő, szín, nagyság, érzelmek, valamint a történetek megértése rendkívül nehéz az autizmussal élő gyermekek számára. A kérdések összezavarhatják. Még akkor is, ha rendelkeznek a kérdés megválaszolásához szükséges szókinccsel, előfordul, hogy nem tudják kiválasztani a helyes választ.

Gyakori a kölcsönös társalgás kezdeményezésének és fenntartásának hiánya, a személyes névmások felcserélése, a sztereotip, repetitív vagy idioszinkretikus beszédhasználat. A nyelvet igen sok esetben rugalmatlanul használják, nem általánosítanak, a szavakat nem tudják új kombinációkban használni, átvitt értelmüket nem értik.

A pedagógus arról beszél reggeli közben, hogy milyen hideg ősz van, a fecskék ma reggel ott sorakoztak a villanydróton, készülődnek Afrikába.

– Érdekes, én eddig úgy tudtam, hogy a kecskék nem is tudnak repülni! – jegyezte meg Eszter.

– Nem is tudnak Eszter! Rosszul hallottad, fecskét mondtam. Arra kellett volna gondolnod, hogy van-e olyan állat, ami tud repülni és hasonlóan hangzik, mint a kecske neve.

– Igen, például a fecske!

Valószínűleg egyszerű félreértésről van szó. Eszter tisztában van azzal, hogy a kecskék nem tudnak repülni, ezért kikövetkeztethette volna, hogy nem lehet szó kecskékről. Gyakran előfordul azonban, hogy az autizmussal élő emberek nem veszik figyelembe a szöveggörnyezetet.

*

Norbi ebéd után öltözik, közben megkérdezi:

– Kinek van ma születésnapja?

– Senkinek.

– Ki az a senki? – kérdezi ő nagy komolyan.

A fenti párbeszéd annak példája, hogy az elvont fogalmak jelentése sokszor nem érthető az autizmussal élők számára.

*

*

Anikóval, a jó képességű kamasz lánnyal beszélget pedagógusa:

– Mivel foglalkozott a nagymama?

– Könyvelő volt.

- *Mit jelent az, hogy könyvelő?*
- *Már a nevében is benne van.*
- *Mit jelent?*
- *Könyvekkel foglalkozik. Elkönyveli az embereket. Megunja őket.*

Az általánosan használt jelentést a gyermek nem értette, a példa a szó szerinti értelemre, és idioszinkretikus beszédhasználatra utal.

*

- Ebéd után Istvánt süteménnyel kínálják.*
- *István, vedd el egy túrók táskát!*
- *És sok irat van benne?*

Valószínűleg félreértésről van szó, esetleg István csak a táska szóra figyelt.

*

- A csoportszobában a szőnyegen ülve utánzós, beszélgetős játékot játszott Gáborral a pedagógusa: meg kellett mutatnia azokat a testrészeit, amelyeknek a nevét hallotta. Mivel ez már jól ment, a pedagógus szerette volna, ha kérésre meg is nevezi azokat.*
- *Mi ez? – kérdezte a pedagógus és a lábára mutatott.*
- *Nadrág.*
- Erre Gábor nadrágját lehúzták.*
- *Mi ez? – kérdezte újra a pedagógus.*
- *Harisnya – válaszolta Gábor.*
- Végül a harisnyát is lehúzták és akkor válaszolta, hogy a lába.*

*

- Bence a testrészeket tanulja, magán kell neveznie azt, amelyikre tanára rámutat.*
- *Mi ez? – A fejem.*
- *Mi ez? – A nyakam.*
- *Mi ez? – A pulóverem.*

A merev, rugalmatlan gondolkodás szép példái.

*

- Endrével pedagógusa beszélget az udvaron.*
- *Endre, mit csináltál tegnap este?*
- *Vacsoráztam.*
- *Mit ettél?*
- *Felvágottat, paprikát, teát.*
- *És még mit csináltál?*
- *Tv-t néztem.*
- *Melyik műsort szereted nézni?*
- *Bűnügyit.*
- *Miért?*

- *Mert nagyon jó.*
- *Ki szerepel benne?*
- *Néni meg bácsi.*
- *Mit csinálnak?*
- *Ölik egymást.*
- *És szerinted, az jó?*
- *Nagyon jó.*

A teljes szociális kontextus, illetve az ahhoz kapcsolódó elvont kifejezések megértésének sérülése, valamint a szociális normák ismeretének hiánya alakította ilyenné a fenti beszélgetést és korántsem az, hogy Endre bármilyen vonzalmat érezne gyilkolás iránt. Intő példa ez arra, hogy az autizmussal élő gyermekek és felnőttek esetében még fokozottabban meg kell válogatnunk, milyen műsorokat nézzenek a televízióban.

*

- A pedagógus beszélgetni próbál Endrével.*
- *Endre, hol voltál hétvégén?*
- *Otthon.*
- *És mit csináltál?*
- *Elutaztunk.*

Endrének az „otthon” szó valószínű a „nem az iskolában” jelentéssel bír. Így válasza csak számunkra ellentmondásos, számára teljességgel logikus.

*

Az autizmussal élő emberek egyik kommunikációs problémája a szó szerinti értelmezés, melynek következtében a beszélgetések sokszor humoros formát öltenek. A szavakat, kifejezéseket legegyszerűbb, konkrét értelmükben tanulják meg értelmezni és így is használják azokat. A következő történetek a szó szerinti értelem példái.

- Bálint láthatóan fázott. Pedagógusa kérte, mutassa meg, hol fázik. Mire Bálint:*
- *Itt, kint az udvaron.*

*

- Endre délután, hazaindulás előtt csak egyik pedagógustól köszönt el, ezért figyelmeztették:*
- *Endre, köszönj el mindenkitől!*
- *Szia mindenki!*

*

- Árpád szakácskönyv segítségével süteményt süt. „A tojásokat tedd a tálba.”*
- Árpád beleteszi a tálba a tojásokat anélkül, hogy feltörte volna őket.*

*

Árpád ebédhez terít. Az asztalon ottmaradt egy doboz májkrém, de ezt nem teszi el a helyére. Eközben Dénes és pedagógusa belépnek az ebédlőbe, majd a pedagógus felhívja Dénes figyelmét, hogy mosogatás után igen rendetlenül dobálta az evőeszközöket a tartóba. Dénes

kijavítja a hibáját, majd míg várnak, észre veszi a konzervdobozt és a helyére teszi. Pedagógusa nagyon megdicséri ezért, majd nagy felismerésre jut:
– Dénes, hol szidlak, hol dicsérlek!
Dénes megáll vigyázban előtte. – Itt! – válaszolja.

*

A csoport uszodába készülődik, a pedagógus kérdegeti a gyerekeket, hogy hoztak-e úszófelszerelést. Az ikrek mindketten azt felelték, hogy nem. Így aznap elmaradt az uszoda. A következő héten megint kérdezte a fiúkat, van-e felszerelésük.
– Hoztatok úszófelszerelést?
– Nem!
Végre eszébe jutott feltenni a megfelelő kérdést: – Itt van az úszófelszerlésetek?
– Igen. – válaszolták a fiúk, ugyanis havonta csak egyszer viszik haza.

*

Egy feladat elvégzése után a pedagógus megkérdezi Jánostól:
– János, jár a jutalom?
– Nem.
– Érdemelsz jutalmat?
– Igen.

*

Tegnap családlátogatáson voltunk Anikóéknál. Ő vezetett el minket a lakásukhoz. Mielőtt elindultunk, figyelmeztettük, hogy figyeljen, ne siessen mindig előre, mert elveszíthet minket. A mai közös foglalkozáson a családlátogatásról beszél.
– Tegnap elindultunk, elsétáltunk a Nagyvárad térig. Dóra, Betti és Éva jött velem. Nagyon vigyáztam, hogy mind a hárman meglegyenek.

*

A gyerekek félkörben ülnek a szőnyegen egymás mellett, egy felnőtt vezeti a játékot.
– Gyerekek, mondjatok egy lánynevet!
Bálint (nem beszél, írásban kommunikál környezetével) leírja: LÁNY NÉV.

*

Bálint boldogan mosolyogva öltözik. Az egyik pedagógus megkérdezi:
– Hová mész Bálint, vásárolni?
Bálint bólogat.
– Mit kell venni? – Bálint nem szól semmit (nem ír).
– Bálint, mit kell venni? – továbbra sem válaszol.
– Írd le, hogy mit kell venni?
Bálint leírja: – MIT KELL VENNI?

*

Esti főzés. A pedagógus a dinstelendő hagymát Árpádra bizza egy rövid időre.
– Árpád, kevergesd, nehogy leégjen!
– Jó!

Körülbelül két perc múlva a pedagógus átkiabál a másik helyiségből: – Árpád, kevergeted a hagymát?

– Igen!

A pedagógus körülbelül fél perc múlva bemegy a konyhába. A hagyma szénné égve.

– Árpád, miért nem szóltál?

– Hát csak azt mondtad, hogy kevergessem!

*

Pedagógus: – Péter, milyen jutalmat választottál?

– Jót!

*

János pingvint készít papírból.

Pedagógus: – János, fog menni?

János: – Nem!

Pedagógus: – Meg tudod csinálni?

János: – Igen!

*

János ebédel.

Pedagógus: – János, ízlik az ebéd?

János: – Igen.

Pedagógus: – Végre, először mondtad azt, hogy finom az ebéd.

János: – Ezt nem mondtam!

Pedagógus: – De azt mondtad, ízlik az ebéd.

János: – Van íze.

*

István a nyaralásról beszél. A Tiszánál nyaraltak volna tíz napig, de nem tetszett nekik a hely, így öt nap után hazajöttek.

– Kidobtunk 20.000. Ft-ot az ablakon!

– Tényleg? – kérdezte Eszter.

*

Megérkezik Kristóf nagymamája, aki örömeiben megöleli Kristófot és azt mondja neki:

– Megzabálom ezt a gyereket!

– Mikor vagyok a legízletesebb? – kérdez vissza Kristóf.

*

Zita leül a munkaasztalához.

– Zita, csendben kell dolgozni – figyelmezteti a tanár.

– Jó, de muszáj szólnom, hogy készen vagyok – feleli ő.

*

A kommunikáció egy másik furcsasága autizmussal élő gyermekek és felnőttek esetén az echolálás, melynek azonnali és késleltetett formájával naponta találkozunk. A gyermek egy előzőleg valamikor hallott szót, mondatot, esetenként egy hosszabb beszélgetést percekkel, órákkal, napokkal, sőt évekkel később is echolálhat. Egyes szakemberek az echoláliát nemkívánatos dolognak tartják. Mi azonban úgy gondoljuk, hogy az echolália hasznos is lehet. Egy adott szinten a gyermek lehet, hogy csak így tudja megfelelően kommunikálni szükségleteit. Az echolália megfelelő módszerekkel történő megtámogatása lehetőséget adhat a kommunikáció fejlesztésére is.

Gábor hazainduláskor kiszalad édesanyjához és köszön neki: – Szia anya! Jó fiú voltál ma?

*

Zenefoglalkozás. A tanár furulyázott, Bencének hallgatnia kellett (láthatóan már unta egy kicsit). Mikor a tanár befejezte, Bence azt mondta:

– Öröm volt téged hallgatni!

Valójában a gyermek késleltetve echolált egy udvariassági formulát, mely igen távol volt valódi érzéseitől.

*

Bence kézimunka asztalnál vágja a szivacsot. Pedagógusa odamegy hozzá, segít neki. Bence közben a lábát rázza. A tanár megfogja a lábát, hogy ezt hagyja abba. Erre Bence megkérdezi: – Higgadjak?

*

A gyermekek gyakran alkotnak szavakat akkor, amikor nem jut eszükbe a megfelelő szó, vagy nem értik az elhangzott jelentését. Élményeiket igyekeznek ismereteik sokaságába integrálni. Fiatal ép gyermekek esetén gyakran találkozunk ezzel a jelenséggel: a számukra ismeretlen kifejezést olyannal váltják fel, vagy olyan kifejezést alkotnak, amelynek elemeit ismerik, amelyből az addig számukra „értelmetlen” kifejezést helyettesíthetik, értelmezhetik.

Autizmussal élő gyermekeknél is előfordulhat ugyanez.

Ezt nevezzük idioszinkratikus nyelvhasználatnak.

A következő történetek ennek kedves példái.

Áron beütötte a fejét a mászókába.

– Megütött a hajam! – mondta.

*

Laci: – Én szeretem a csemegét, és ebben személyes vagyok.

*

Lacit pedagógusa toltta ki a teremből, ahol többen beszéltek.

– Igyekezz, mert eltöm a hang! – kiabálta Laci.

*

*Közös játékon Laci jelentkezik, türelmetlen. Eszter dobja neki a babzsákot:
– Na végre leszólitottak engem!*

*

*Laci nem tud megoldani egy feladatot, ezért nagyon dühös:
– Micsoda császármozsa ez! – kiabálta.*

*

*Norbi orvososát játszik a babával.
– Mi baja a babának?
– Nem csökken a csípőcsontja.*

*

*Gyuri tornázik, közben nagyokat nyögdécsel.
– Jaj, elromlik a testalkatom!*

*

*Csabának a pedagógus pénzeket mutat.
Pedagógus: – Mi ez?
Attila: – Pénztár.*

*

*Gábor csuklott, kiküldtük vizet inni. Amikor visszajött, megkérdeztem: – Gábor, ittál?
– Itt állok!*

*

A beszéd megértésekor a pillanat tört része alatt, tudattalan elemezzük az elhangzottakat. Az autizmussal élő embereknek egy-egy mondat megértése is nehézséget okoz, mivel a szavak jelentését külön-külön kell értelmeznie. Ki kell találnia, hogy kire, mire, mikor, hol, miért vonatkozik a kérdés.

A szöveggörnyezet, valamint a múlt idő figyelembe vétele számukra különösen nehéz aspektusa a kommunikációnak. Míg mi többé-kevésbé kitaláljuk, hogy mit akarhat tőlünk a másik, addig az autizmussal élő emberek többsége sikertelen ebben.

*

*Anikó: – Olyan jó ez a hinta, olyan klasszikusan nyikorog!
Tanár: – Mit jelent, hogy klasszikus?
– Hát azt, hogy klassz!*

*

*Anikó tanul. Számára nehéz volt a feladat, arra figyeltünk fel, hogy füttyül.
– Anikó, mit csinálsz?*

– Füttyülök a feladatra! – és füttyült tovább.

*

Ebéd. Őszibarackot eszünk. A pedagógus megkéri Esztert:

– Eszter, dobd ki az én magomat is.

Eszter nevetgélve: – Én magamat?

*

Árpádnak végre megtanítottuk, hogy ha többüktől köszön el, elég ha annyit mond: „Sziaztok!”. Ezt rengetegszer gyakoroltuk.

Árpád elindult haza. Nem állt mögötte senki, hogy súgjon neki. Öten voltunk körülötte.

Árpád: – Sziaztok!

Mindenki boldogan, megdicsőülten köszön vissza: – Szia!

Árpád: – Szia Andi! Szia Gyöngyi!...

*

Krisztián egy éve kezdett írásban kommunikálni, és a szóképeket még gyakran téveszti.

BILIT KÉREK! – Biciklit kérek – helyett.

INNI VÁGYOK! – Az inni kérek és a készen vagyok keveréke.

HINTEMÉNYT KÉREK! – A hintázni szeretnék és a süteményt kérek keveréke.

*

Dénes mesélte: – Eltemettük a nagypapát. Betettük a koporsóba. Mellé tettük a szemüvegét is, de ott sötét van, nem lehet olvasni!

*

A pedagógus megkérdezi Bencét:

– Bence, mi van ebben a kókuszgolyóban?

– Kókusz.

– És még?

– Golyó!

Bence nem érti a kérdés valódi jelentését, a kommunikációs tartalmat.

*

Enikő fogat mos a fürdőszobában, közben hangosan nyögdécsel, sikítozik. Megkérdeztem tőle kicsit mérgesen:

– Enikő, mit csinálsz?

Enikő válasza: – Fogat mosok!

Az autizmussal élő gyermekeknél láthatóan sztereotip viselkedésminták sokszor úgy zajlanak, hogy a gyermek nincs tudatában annak, mit tesz.

A tanulási folyamat során egy-egy ingerre adott válaszuk attól függ, mit erősít meg környezetük. Mivel az autizmussal élő gyermek ingerfeldolgozása jelentősen eltérhet az ép gyermekekétől, számukra büntetésként alkalmazott helyzetek akár jutalomértékkel is bírhatnak. Ezt nagyon fontos tudnunk ahhoz, hogy a gyermeket megfelelően tudjuk nevelni.

*

A foglalkozás végén a pedagógus mondja a serdülőknek, hogy két nap múlva jön az iskolaorvos, vizsgálat lesz. Miklós azonnal jelentkezik.

– Nekem van egy nagyon muris történetem az iskolaorvosról.

– Mondd el!

– Egyszer Hamburgban hétfőn jött az iskolaorvos, de én nem tudtam hétfőn iskolába menni. Kedden bementem, és a szünetben mondta a tanár, hogy azonnal menjek az iskolaorvos szobájába.

Az autizmussal élő emberek számára más lehet humoros, mint a mi számunkra. Miklós történetében nekünk semmi nem „muris”, neki azonban az, mivel egy olyan dolog fog történni, ami nem szokványos.

Az ugyanis, hogy a szünetben iskolaorvosi vizsgálatra kell menni, nem szokott előfordulni.

*

Megérkezik a pedagógus, hogy átvigye Bencét a másik csoportba. Mindketten felveszik a kabátjukat. Bence tudja, hogy máris indulnak.

– Bence, hol van a táskád?

– A tanteremben. (El is megy a tanterembe, de üres kézzel érkezik vissza.)

– Bence, hol van a táskád?

– A tanteremben. (Nem mozdul.)

– Bence, hol van a táskád?

– A tanteremben, nézd már meg!

– Bence, hozd a táskádat! (Bence hozza és indulnak.)

Bence nem értette meg pedagógusa szándékát, azt, hogy hozza a táskáját, mert indulnak. Mivel szó szerint értelmezte a kérdést, így fordulhatott elő az, hogy csak a megfelelő kérésre reagált az elvárásnak megfelelően.

*

Ebéd. István mákos tésztát eszik. A tésztát úgy eszi, hogy telerakja a száját és rágás nélkül nyeli le. Amikor a tanár figyelmezteti, hogy hogyan kell enni, (Egy falatot vegyél a szádba, rágd meg, nyeld le. Utána a következő falat), ingerülten rá szól:

– Jó, de nem tartozol magyarázattal!

István már hallhatta valahol ezt a kifejezést, azt azonban, hogy milyen szöveggörnyezetben kell használni, nem tudja. Ez esetben azt szeretne volna kifejezni, hogy nem kell elmagyarázni neki az evés „lépéseit”.

*

Eszter átöltözik a tornához, meztelen felsőtesttel áll az ablak előtt. A tanár szól neki, hogy ne az ablak előtt öltözzön, mert a terasról megláthatja valaki.

Eszter: – Nem baj, én úgyis szégyentelen vagyok.

Eszter nyilván azt akarta mondani, hogy ő nem szégyenlős. E helyett a hozzá hasonló szót használta, aminek valódi jelentését nem ismeri. Feltehetőleg nem tudja, van különbség a két szó jelentése között.

*

Bence nem tud olvasni, de a reklámokat nagyon szereti. Amikor pedagógusával közösen elmentek vásárolni, ő választhatott magának tusfürdőt, fogkrémet és sampont. A samponnál rámutat a „Clear”-re, de azt mondja „Head and Shoulders”.

– Nem! – mondja a tanár.

– Akkor Clear – válaszolja Bence.

Később már a boltot elhagyva Bence, mint egy manöken megsimogatja a haját és azt mondja:

– Már kezd korpásodni a hajam.

– Bence, tudod mi az a korpás haj? – kérdezi a tanár.

Bence tanácstalanul néz.

*

Az egyik pedagógus ül a mosdókagyló előtt, miközben János jön fogat mosni. Mögötte jön egy másik tanár, hogy segítsen, ha kell.

– Gyöngyi, állj fel! – kéri János.

– Miért?

János csak áll, nem válaszol. A másik tanár egy idő után hátulról a fülébe súgja:

– Fogat szeretnék mosni!

János oldalra fordítva a fejét:

– Akkor mossál!

Az autizmussal élő gyermekek és fiatalok további nehézsége a gondolkodás és cselekvés rugalmatlansága. Ez gyakran abban nyilvánul meg, hogy ugyanahhoz a megszokott tárgyakhoz, érdeklődési körhöz ragaszkodnak. A megértés hiányában a világot úgy építik fel, hogy az számukra kiszámítható és biztonságos legyen. Ezért jellemző rájuk a „rendszeretet” – például az, hogy a dolgoknak mindig ugyanabban a sorrendben, ugyanolyan módon kell ismétlődniük, a tárgyaknak ugyanazon a helyen kell állniuk –, illetve, hogy a változásokhoz nehezen alkalmazkodnak. A szűk körű érdeklődés, az ismétlődő játéktevékenységek, a szokatlan tárgyakhoz való ragaszkodás, azok gyűjtése a rugalmatlan gondolkodás következménye. Fontos kiemelni, hogy ezek a tevékenységek önmagukban nem „károsak”, de akadályát képezhetik más fontos tanulási lehetőségeknek, mégpedig úgy, hogy elvonják tőlük az időt és az energiát.

A pedagógus kocka és háromszög elemekből álló mozaikképet adott Gábornak, amely egy vonatot ábrázolt. (Vonat a kedvence.)

– Gábor, mi van a képen? – kérdeztem.

– Sárga kocka, zöld háromszög, piros kocka – mondta ő.

Az autizmussal élő emberek észlelésének egyik jellemzője – a magas szintű kohéziós folyamatokban jelentkező problémák miatt – az ingerek és ismeretek integrációjának sérülése. A sztereotíp érdeklődési körök nagy mértékben befolyásolják az észlelés milyenségét.

Gábor sztereotíp érdeklődése – alacsony életkora, és a szülő tanításának eredményeként – elsődlegesen a színek megnevezésére irányul. Színekre való odafigyelése közben nem jut „energiája” a többi fontos tulajdonságot is észlelni, amelyek integrálása után maga a tárgy válna láthatóvá számára.

*

Új gyermek jár az iskolába, egy fekete kisfiú. Amikor Peti felfedezte őt, megkérdezte:

– Lebarlott ez a gyerek?

*

Túrós táská van ebéd után. Gábor talál benne egy mazsolát, felkiált: – Fekete túró!

*

Az egyik pedagógus ezen a héten nem dolgozik, Anikó levelet írt neki. Kezében a boríték. Pedagógusa megkérdezi, hogy mit kell írni a borítékra?

– Azt, hogy kedves Éva.

– Mit kell írni rá, hogy a postás odavigye?

– Tessék Éva!

Anikó nincs tisztában a levél feladásának lépéseivel, folyamatával. Ismeretei e téren ugyancsak hiányosak.

*

Pedagógus: – Árpád, szeretném, ha a klubban az új pólóban jönnél!

Árpád: – De oda ingben szoktunk menni!

A pedagógus hazavitte kb. 10-12 serdülő klub felvételét megnézni. Már az ötödiknél feltűnt, hogy Árpád mindig ugyanabban a pulóverben van. Az összes felvételen ugyanaz volt rajta. Heti egy eloszlásban ez fel sem tűnt. Árpád a klubba mindig ugyanazt az inget és pulóvert vette fel.

Rutinokhoz, szabályokhoz való merev ragaszkodás.

*

István a pedagógusával bevásárló listát állít össze a holnapi bevásárláshoz.

– István! Ezt a cédulát tedd olyan helyre, ahol holnap is megtalálod.

István tanácstalanul néz.

Tanár: – Hova lehetne tenni ezt a cédulát, hogy holnap is megtaláld?

István rövid gondolkodás után: – Beleteszem a telefonszamos noteszomba!

– Jó!

István: – Néha gőzöm sincs arról, hogy mit válaszoljak az olyan kérdésekre, hogy: hova lehetne tenni? Mit lehetne csinálni?

– Ez nehéz neked?

– Igen.

– Pedig most nagyon jó megoldást gondoltál ki arra, hogy hová tedd a bevásárló cédulát!

– Igen, néha sikerül.

*

Beszélgés közben a pedagógus mondja Istvánnak, hogy a műhelyvezető mesélte, hogy a műhelyben nem sikerült 72-t kettővel elosztanod. Pedig itt az iskolában már ennél bonyolultabb feladatokat is meg tudsz oldani. Már kétjegyű számmal is tudsz osztani.

István: – De a műhelyben nem azt szoktam csinálni!

Rutinokhoz való merev ragaszkodás, általánosítás hiánya.

*

Norbi látott egy fekete-fehér képet a TV-ben. Az iskolában megkérdezte a tanárokat:

– Abban az időben nem voltak színek?

*

János a tanulószobában ül. Előtte üres az asztal, pedig kilenc órától a házi feladatait kellene megoldania.

Pedagógus: – Mit csinálsz?

János: – Várom.

Pedagógus: – Mire vársz?

János: – Kilencre. (A pontos idő nyolc óra ötvenkilenc perc volt.)

Rutinokhoz, szabályokhoz való merev ragaszkodás.

*

Pedagógus: – Árpád, dobd ki ezt a dobozt a kukába!

Árpád értetlenül áll, nem mozdul.

– Árpád, hallottad, amit kértem?

- *Igen.*
- *Akkor miért nem mész?*
- *De a kuka kint van, és csak akkor megyünk ki, ha sétálunk.*

*

Árpád, aki a felnőtt csoportba jár, mosogat ebéd után. Nem öblített, csak mosogatott, mosogatott (12 személyre), az edényeket egymás után rakta át a mosogató másik részébe, annak ellenére, hogy már majdnem leborult az edényhalmaz.

Problémamegoldó gondolkodás deficitje.

*

Anikó és István beszélgetnek.

Anikó: – Miért hívod az Anyádat Anyácskának?

István: – Mert szerintem szép így becézni.

Anikó: – Én meg a villamos áramszedőjét hívom áramszedőcskének. Nekem az nagyon szép.

Sztereotip érdeklődés.

*

Bence házimunkázik, limonádét készít. Elindul a konyhába kancsóért. Előtte öten bemennek az ajtón, Bence csak áll, közben néz a tanárára.

– Menjél Bence, mi a baj?

– Már nem férek be! – mondja ő.

Bencét megzavarta, hogy olyan sokan bementek előtte, valószínűleg a tömeget sem kedveli, ezért igyekszik szabadulni a helyzetből.

*

*

Laci szeret zenét hallgatni. Névnapijára többek között egy zenélő képeslapot vettünk neki. Amikor a képeslap zenélni kezdett, Laci nagyon megijedt, sírni kezdett. Nem értette, honnan jön a hang. Csak nagyon nehezen barátkozott meg a képeslappal.

Ismeretlentől való félelem.

VÉGEZETÜL NÉHÁNY CSEMEGE

Dénes mesél: – Voltam a vidámparkban. Az óriáskeréken nem lehetett felállni, mert még kiesek és ilyen fiatalon elhunytok!

*

István: – Az a furcsa bennem, hogy behozom az újságokat és nem olvasom.

*

Norbi kinéz az ablakon és meglátja a gesztenyefát. Rámutat a gesztenyére:

– Nézd milyen jó, bonbonok!

*

– Jó idő van? – kérdezi Norbi.

– Igen Norbi, jó idő van.

– Igen? Az október leutánozza a júniust?

*

A pedagógus megkérdezi Ákostól:

– Mivel foglalkozik anyukád?

– Zongoratanár, de már leszokott róla.

*

Dénes mesél:

– ... és van ott egy malac. A malacot nem gyártják, az születik!

*

Zita nagyon hangosan ordít. Norbi túri, majd egyszer csak megszólal

– Vegyétek már ki Zitából a hangszórót!

*

Zita éles, magas hangon sír. Norbi fogja a fülét, majd azt mondja:

– Olyan a hangja, mint egy fűró. Halkítsátok le!

Norbi közös játék előtt ül a szőnyegen, vakarja a kezén lévő csípést, majd megszólal: – Megcsípett a dér.

Bence valamiről beszélget Árpáddal a Felnőtt Csoportban. Azt mondja, hogy majd csütörtökön. Erre Bence: – Az Árpád csütörtököt mondott!

*

A pedagógus arról beszélget Gáborral, mit csinált reggel.

– Öööö... és utána lementem.
– Hova mentél?
- Tönkre.

*

Norbi mondogatja: – Nekem nyolc, nekem nyolc! Odafordul Gyurihoz: – Neked is nyolc?
- Nem, nekem 112! – válaszolja.

*

Táncfoglalkozáson Norbi Enikőnek adja át a játékvezető kártyát, feltűzi a pulóverére és ezt mondja:

– De nagy tüdeje van! (Enikő 12 éves serdülő kislány.)

*

Ülünk a reggelinél. Bálint bejön, köszön és bemutatkozik Endrének, de Bálint beszéde nagyon nehezen érthető. Endre láthatóan elgondolkozik, de mivel nem értette, mint mondott Bálint, így szólt:

– Bálint nem a mi nyelvünkön beszél.